

VEYSEL KARANİ KÜLLİYESİ

BİBLİYOGRAFYA :

Matrakçı Nasuh, *Sefer-i İrâkeyn*, s. 101^b; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IV, 59; *Siirt İl Yıllığı* 1967, Ankara 1967, s. 20; Namık Açıköz – Nuray Açıköz, “Minyatürlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu”, *Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu*, Elazığ 1992, s. 31-50; *Siirt'te Tespiti ve Tescilli Yapılmayan Kültür Varlıkları*, Siirt 2003, s. 24-25; Cumhur Kılıççıoğlu, *Her Yönüyle Siirt*, Ankara, ts. (Kadioğlu Matbaası), s. 37, 109, 110; Bekir Sami Seçkin, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul, ts. (İstanbul Siirtliler Derneği), s. 308; Ali Boran, *Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri*, Ankara 2009, s. 89-94; Nurettin Özgen – Sabri Karadoğan, “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/2, Elazığ 2009, s. 62.

İBRAHİM YILDIRIM

VEYSİ

(ويسى)

(ö. 1037/1628)

Daha çok nesriyle tanınan divan şairi.

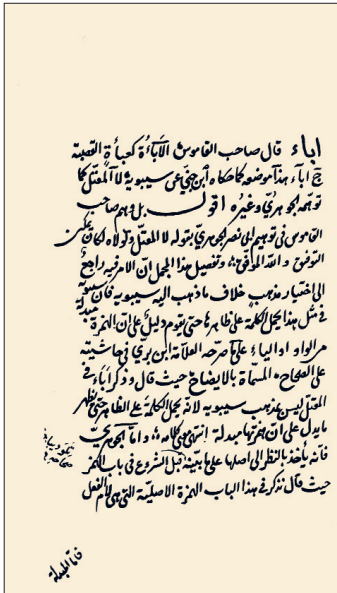
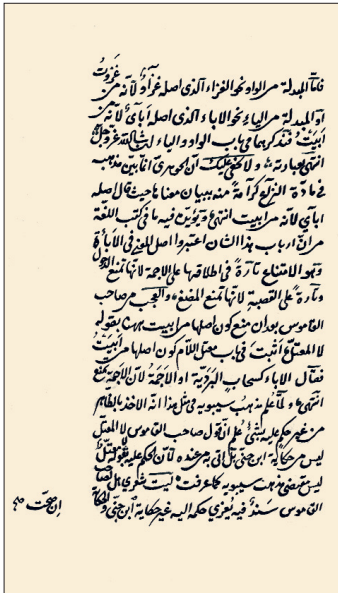
969 (1561-62) yılında Manisa Alaşehir'de doğdu. Asıl adı Üveys olup “Veysi” mahlasıdır. Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu ve şair Makâlî'nin yeğenidir. Alaşehir'de başladığı eğitimini daha sonra gittiği İstanbul'da sürdürdü ve Molla Sâlih Efendi'den mülâzım olarak kadılığa yöneldi. Mısır'da Benî Harâm, Ferre ve Reşid kadılıklarında bulundu. Mehmed Şerif Paşa 1004 (1595-96) yılında Mısır'a vali tayin edilince Veysi ona divan kâtipliği yaptı. Ardından Akhisar, Tire ve Alaşehir kadılıkları, Aydın ve Saruhan'da emvâl-i hâssa müfettişlikleriyle görevlendirildi. 1012'de (1603-1604)

Siroz kadılığına getirildi. Bu görevinin ikinci yılının başlarında Ali Paşa'nın Macaristan seferi sırasında Ordu-yı Hümâyun kadılığına tayin edildi, ancak Ali Paşa'nın şehid düşmesi üzerine görevden alındı ve İstanbul'a döndü. Rodosçuk kadılığına gönderilmesine rağmen görevine başlama-dan 1013'te (1604-1605) Üsküp kadısı oldu. 1015 Muharreminde (Mayıs 1606) azledildi; ardından ikinci defa Üsküp ve 1019 Saferinde (Mayıs 1610) Tırhala kadılığına tayin edildi. İnebahtı ve Eğriboz'da emvâl-i hâssa müfettişliği yaptı. 1022 Rebûlâhîrinde (Haziran 1613) üçüncü defa Üsküp kadılığıyla görevlendirildi. 1024 Recebinden (Ağustos 1615) itibaren birkaç defa daha bu göreve getirildi. 1034 Cemâziyelevvelinde (Şubat 1625) yedinci defa Üsküp kadılığı yaparken 1036 Muharreminde (Ekim 1626) bu son görevinden de azledildi. Üsküp'te uzun yıllar kadılık yaptığı için adı bazı kaynaklarda Veysi-i Üskübî şeklinde geçer. 14 Zilhicce 1037'de (15 Ağustos 1628) Üsküp'te vefat etti. Mezarı şehrin dışında Hacilar yolu diye bilinen Komanova caddesi üzerindedir. Ölümüne düşürülen tarihlerin en meşhuru Nev'îzâde Atâî'nin, “Veysi ki olmuş idi tegazzülde bî-bedel / Ta'yîn-i sâl-i fevtine târihtir gazel” beytidir. Şairin mezar taşında ise, “Dedi ahbâbın biri târihini / Cân-ı Veysi gitti bâb-ı cennete” beyti yazılıdır.

Veysi edebî alandaki şöhretini şairlerinden çok nesrine borçludur. Onun nesri, bu alandaki bir diğer isim olan Nergisi'nin nesrine oranla daha sade ve canlı kabul edilmekle birlikte yine de uzun cümlelerde Arapça ve Farsça tumturaklı kelimelerle zincirleme tamlamaları, birleşik isim

ve sıfatları çokça kullandığı görülür. Anlatmak istediğini dolaylı bir şekilde dile getirmesi, ifadelerinde mecaz, teşbih, istiare, cinas, tevriye gibi sanatlara yer vermesi sebebiyle nesri güçlükle anlaşılabilir. Aynı zamanda hicve yatkın olan Veysi başta bu tür eserleri olmak üzere birçok şiirinde ve *Hâbnâme* gibi eserlerinde dönemin sosyal bozuklukları ve aksaklıklarına dikkat çekmiş, bu konuda devlet ileri gelenlerini uyarmıştır. Bu husus, onun hiciv ve eleştiri alanındaki ustalığının yanı sıra haksızlığa karşı çıkan bir kişiliğe sahip olduğunu da gösterir. Türk edebiyatında sanatlı nesir alanında en güçlü isimlerinden kabul edilen ve Babinger tarafından Osmanlı nesrinin Bâkî'den sonraki en parlak ismi diye gösterilen Veysi'nin güçlü şiirleri de vardır. Ancak şairliği nâsirliğinin gölgesinde kalmıştır. Veysi'nin gazellerindeki dil kasidelerine oranla daha sadedir. Şiirlerinde aşk, tabiat tasvirleri, övgüler ve hikemî tarzda söyleyişler yanında eleştirilere de yer vermiş, bu arada deyimlerle atasözlerini de çokça kullanmıştır.

Eserleri. 1. *Dürretü't-tâc* fi sîreti sâhibi'l-mi'râc*. Şairin en meşhur eseri olup daha çok *Siyer-i Veysi* diye anılır. Dilinin ağırlığına rağmen gerek konusu ve menkubelerinin çekiciliği gerekse canlı tasvirleri sebebiyle hem Veysi'ye hem de onun nesir tarzına büyük şöhret kazandırmıştır. Veysi'nin tamamlamadığı esere Nev'îzâde Atâî ve Nâbî birer zeyil yazmış, eser birçok defa yayımlanmıştır (Bulak 1245, 1248, 1284; İstanbul 1286). *Dürretü't-tâc* üzerine Nuran Yılmaz (Öztürk) doktora çalışması yapmıştır (*Türk Edebiyatında Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü't-tâc fi sîreti Sâhibi'l-Mi'râc*, doktora tezi, 1997, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. *Hâbnâme*** (Bulak 1252; İstanbul 1263, 1284 [*Münşeât-i Aziziyye fi Âsâr-i Osmâniyye* nin sonunda], 1286 [*Siyer-i Veysi, Münşeât ve Şehadetnâme* ile beraber], 1293). *Vâkânâme* ve *Rû'yanâme* adlarıyla da bilinen eser döneminin tipik bir nesir örneği olup I. Ahmed ile Büyük İskender'in rüyada karşılaşmaları üzerine dayanır. Veysi 1017'de (1608) yazdığı eseri I. Ahmed'e sunmuştur. Hz. Âdem'den beri yapılagelen kötülüklerin hikâyeleri anlatıldığı eserde şair, devletin gerilemesine üzülen padişahı bir yandan teselli ederken bir yandan da devlet memurluklarına ehil kişilerin getirilmesi halinde ülkenin kötü durumundan kurtulacağını belirterek ona yol gösterir. Bu yönüyle bir tür nasihatnâme veya siyâsetnâme sayılan eserin dili şairin

Veysi'nin müellif hatıyla Merace'l-bahreyn fi ecvibe 'alâ i'tirâzât-i Cevhert adlı eserinin ilk iki sayfası Râğib Paşa Ktp., nr. 1415)

siyer ve münşeatına göre daha sadedir. **3. Münşeat.** Veysi'nin hayatına, yaşadığı döneme ve yakın dostlarına ilişkin bilgilerle bazı mektup ve yazılarını içermektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3330; İstanbul 1286). **4. Divan.** Eserde iki na't, yirmi yedi kaside, iki terkihibend, bir tercihibend, bir tesdîs, beş tahmîs, altmış altı gazel, yirmi beş beyit ve yedi kıta bulunmaktadır. Eser üzerine Zehra Toska (*Veysi: Divanı, Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği*, 1985, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Fadıl Hoca (*Veysi Divanı Tahlili*, 2002, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. **5. Merace'l-bahreyn fi ecvibe 'alâ itirâzâtı'l-Cevheri.** *Qâmûsü'l-Muhtâ* adlı sözlüğüyle tanınan Firûzâbâdî'nin *Şihâh-ı luğa* müellifi Cevherî'ye yönelttiği eleştirilere verilen cevaplardan meydana gelmektedir. Veysi'nin birçok kaynağa başvurarak kaleme aldığı bu tamamlanmamış Arapça eserin müellif nüshası Râğîb Paşa Kütüphanesi'ndedir (nr. 1415). Sedat Şensoy eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Veysi ve Eseri Merace'l-Bahreyn'in Tahkiki*, yüksek lisans tezi, 1995, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **6. Düstürü'l-amel.** *Şehâdetnâme* adıyla da bilinen eserde dinî konularla bazı menkubelere yer verilmektedir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 4043; İstanbul 1283). **7. Fütûh-ı Mısır.** Mısır'ın fethine dair hacimli bir eser kaleme almaya başlayan Veysi eserini tamamlamamış, sadece Amr b. Âs'ın Mısır'ı fethini anlatan kısmı yazabilmiştir (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 900). **8. Gurretü'l-asr fi tefsiri sûreti'l-Asr** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3635). **9. Hicviyye** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2309). Otuz iki beyitlik bu Farsça manzumenin son beyti Türkçe'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kınalızâde, *Tezkire*, II, 1051-1052; Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, s. 713-716; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 17, 107; *Keşfü'z-zunûn*, I, 738-739; II, 1653; İsmâil Belfîğ, *Nuhbetü'l-âsâr* (haz. Abdülkerim Abdulkadiröglü), Ankara 1999, s. 458-465; *Sicill-i Osmani*, IV, 619-620; *Osmanlı Müellifleri*, II, 477-479; Gibb, *HOP*, III, 208-218; Vasfî Mahir Kocaturk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s. 487; "Veysi", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, s. 90-92; Metin Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyâlar*, Ankara 1989, s. 11; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Alaşehir Kadısı Veysi Efendi'nin İlginç Bir Fetvası", *Ciêpo Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi VII. Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1994, s. 269-271; Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisi'nin Münşeatı*' (doktora tezi, 1995). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., "Veysi ve Nergisi'nin Karşı-

lıklı Mektupları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, Afyon 2001, s. 179-184; Salih Asım, *Üsküp Tarihi ve Civârı* (s.nşr. Süleyman Bakı), İstanbul 2004, s. 43-44; Nuran Yılmaz (Öztürk), "Hâbnâme-i Veysi", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. 9-10, İstanbul 1998, s. 651-659; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4713-4714; M. Kanar, "Veysi", *İA*, XIII, 308-309; Th. Menzel - [E. G. Ambros], "Weysi", *EP²* (İng.), XI, 204-205; "Veysi", *TDEA*, VIII, 531-532.

BAYRAM ALI KAYA

VEZİN

(الوزن)

Kıyamet gününde kulların iman ve amellerinin değerlendirilmesi anlamında Kur'an terimi

(bk. MİZAN).

VEZİN

(الوزن)

Nazım sistemi; kalıp ölçüsü anlamında terim.

Sözlükte "bir şeyi ölçmek, tartmak; ölçü, tartı, ölçek" anlamlarındaki **vezin (vezn)** terim olarak şark kültüründe şiir, müzik, lugat ve sarf alanlarında kullanılmaktadır. Şiirde vezin, hecelerin ya da uzun ve kısa hecelerin belirli miktarlarda tekrara dayanan, müzikal ve fonetik âhengi sağlayan kalıplar dizisidir. Şiiri nesirden ayıran en önemli unsur vezindir. Müslüman milletlerin edebiyatlarında her şiir bu kalıp ve ölçüklerin sınırları içinde nazmedilir. Vezin hece ve aruz vezni olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. İslâm öncesi Türk şiirinde kullanılan hece vezninde bir şiirin her mısra eşit sayıda hecelerden meydana gelir. İslâm'dan sonra Arap-Fars etkisiyle Türkçe'ye de geçen aruz vezninde ise bir şiirin her beyti eşit miktarda uzun ve kısa hece içerir (bk. ARÛZ; HECE VEZİNİ). Aruz vezninde hece sayısının eşit olması kâfi gelmemekte, uzun ve kısa hecelerin de belirli kalıplarla dengeli bir şekilde tekrarlanması gerekmektedir. Bu sebeple aruz vezni daha müzikal ve armonik bir yapıya sahiptir. Şiirde aruz sistemine ait uzun ve kısa hecelerin söyleniş ağırlığı veya hafifliği müzikte ritim (ikâ') ağırlığı ya da hafifliği, sarf, nahiv ve lugatta kelimedeki harekeli ve sakin harf miktarına bağlı şekilde kalıplardaki söyleniş ağırlığı veya hafifliği önem taşıdığından vezin kelimesinin "tartmak" anlamı terimleşmede esas alınmıştır. Sarf, nahiv ve lugatta vezin "sığa, kalıp" mânasına ge-

lir. Veznin ritim anlamında kullandığı müzikte ise ritim türü olarak sakil (ağır) ve aruz sisteminde vezin çeşidi olarak hafif vezin teriminin tartısal içeriğine yöneliktir. Söyleniş ağırlığı ve hafifliği veznin tartısal özelliğiyle ilgili olduğu gibi yine veznin "mesafe ve zaman uzunluğunu ya da kısalığını tayin etme" anlamında ölçme, ölçü, ölçek mânaları da terimleşmede dikkate alınmıştır. Çünkü söyleniş ağır olanın söyleniş zamanı daha uzun, hafif olanın daha kısa ve daha hızlıdır. Aruz vezinleri içinde bazı bahirlerin serî, münserih, remel (hızlı), bazılarının recez ve hezec (yavaş) adlarını taşıması veznin bu mesafe ve zamanla ilgili yanını göstermektedir.

Arap şiirinde geçerli vezin sistemlerini ilk tesbit eden âlim Halil b. Ahmed vezin anlamında "bahir" kelimesini kullanmıştır. Bu sebeple vezin kelimesinin aruz ilmine Halil b. Ahmed'den sonra girip terimleştiği tahmin edilmektedir. Ayrıca az veya çok, uzun veya kısa hece içermesine bağlı olarak söyleniş ağırlığı-hafifliği, seriliği ya da yavaşlığı taşıyan, belli miktarlarda tekrar edilmesiyle aruz vezin sistemlerini oluşturan, bahirlerin yapı taşları konumunda bulunan, "tef'ile" veya "cüz" adı verilen birimler için de vezin terimi kullanılmıştır. "Fâilün, fâilâtün, feülün, müstef'ilün, mef'âlün, müfâaletün, mütefâilün, mef'ûlâtün" şeklinde Halil'in tesbit ettiği sekiz tef'ilenin belli miktarlarda tekrarıyla vezin sistemleri teşkil edilmiştir. Şiiri nesirden ayıran en belirleyici özellik onun belli bir vezin düzeninin olmasıdır. Düz yazının aksine şiiri meydana getiren lafzî yapı müzikal bir armoni ve âhenge sahiptir. Bu da lafzî yapıyı teşkil eden hareke ve sükûnlarla uzun ve kısa hecelerin ölçülü ve dengeli biçimde birbirini izlemesine dayanır. Bundan dolayı İbn Reşîk el-Kayrevânî, sözün şiirselliğini belirleyen en önemli rûknün vezin olduğunu, çünkü sözün vezin sayesinde meydana gelen âhenk vasıtasıyla kulaklara hoş gelen, duyguları harekete geçiren, ruhlara nüfuz eden ve gönülleri coşturan bir nitelik kazandığını söyler (*el-Ümde*, I, 268).

Şiir vezinleri uzun-kısa, tumturaklı / sert-yumuşak, ağır-hafif ... şeklinde farklı yapılara sahiptir. Şair bunların içinden ele alacağı temaya uygun olan vezni seçer. Ancak Arap şiiriyle Arap şairlerinin geleneğinde belirli temalara özgü belirli vezinlerin bulunduğu yolunda mutlak bir teamül söz konusu değildir. Şiirin teması ile müzikal vezni arasındaki ilişkiyi araştıranların öncüsü kabul edilen ve Aristo'nun eserlerinden etkilenen Kartâcennî kadim Yu-